

С. О. Федоренко

аспірантка кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХУДОЖНІХ ШКІЛ ЧЕРКАЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми, розкрито сутнісні особливості проблематики, що виникають у процесі отримання художньої освіти та їх взаємозв'язок із творчою діяльністю й досягненнями майбутніх художників. Визначено історичні здобутки творчих шкіл Черкащини, їх вплив на сучасну систему педагогічної освіти художників у системі вищої освіти.

На основі історичного досвіду розвитку художніх шкіл Черкащини висвітлено головні народні витoki художньої творчості й підтверджено особливе значення автентичного народного мистецтва для сучасних шкіл образотворчого мистецтва в системі педагогічної освіти.

Зазначено, що одним із головних елементів підґрунтя успішної творчої реалізації, отриманого в процесі навчання художника потенціалу, є тісний зв'язок із кращими здобутками місцевих майстрів пензля, їх автентичним національним наповненням.

Зауважено, що в умовах сучасних складних процесів в Україні протягом професійної підготовки студентів на кафедрах художнього профілю відбувається цілеспрямоване вирішення творчих завдань, які вимагають від людини образно-творчого мислення, а також трансформації історичного досвіду традиційного народного мистецтва в практичну діяльність і інтеграції його з основними тенденціями сучасності.

На основі вивченої наукової літератури визначено важливі сутнісні особливості сучасної художньої освіти щодо формування творчого потенціалу художніх шкіл, як-от: наявність сталої бази досягнень художньої творчості регіонального рівня, історично значимих основ мистецтва; використання культури як основного фактора, джерела, звідки освіта черпає свій зміст; забезпечення національної орієнтації дій студентів; постійне перебування студента під впливом матеріально-духовної культури; забезпечення розвитку етнопедагогічних впливів на формування системи навчання; розвиток національної основи мистецької освіти; застосування наукових ідей психології, педагогіки, мистецтвознавства та культурознавства; модернізація змісту художньої освіти на національній основі; забезпечення інноваційного спрямування художньої навчальної діяльності та інші.

Визначено сутнісні особливості сучасної художньої освіти в реалізації творчого потенціалу художніх шкіл Черкащини другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Зроблено висновок, що основою творчого художнього потенціалу Черкащини є національна творча ідентичність, автентичність місцевого розвитку.

Ключові слова: *художня освіта, творчі школи художників, підготовка художників-педагогів, сутнісні особливості освіти, національна ідентичність, автентичність місцевого розвитку.*

Постановка проблеми. Нині теорія і практика художньої освіти розглядає різні точки зору дослідників щодо розвитку змісту сучасних творчих шкіл художників. Зі створенням у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, початком виховання на теренах області молодих художників-педагогів стало питання ролі художньої освіти в реалізації творчого потенціалу художніх шкіл, впливу на здобутки майстрів пензля місцевої історичної й художньої спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання художньої освіти розглянуто в багатьох сучасних наукових дослідженнях. Про викладання мистецьких дисциплін йдеться в педагогічних працях І. Зязюна, С. Коновець, Л. Масол,

О. Рудницької, О. Шевнюк та ін. Проблемам історії художньої освіти, підготовки кадрів у різних сферах мистецтва присвячені наукові праці С. Волкова, І. Ляшенка, О. Майорової, О. Малозьомової, С. Нікуленко, О. Овчарук, Л. Соколюк, Л. Савицької, В. Шульгіної, К. Шамаєвої, педагогічні дослідження Л. Хомич, С. Коновець, В. Радкевич, Р. Шмагала. У регіональному контексті аспекти розвитку художньої освіти фрагментарно вивчали такі дослідники: Т. Касьян (Черкащина), Т.В. Паньок (Київщина, Одещина, Харківщина, Львівщина), О. Гулей (Північно-Східна Україна), О. Волинська (Галичина), І. Небесник (Закарпаття), О. Попик (Хмельниччина), О. Пунгіна (Херсонщина), З. Гуріч (Херсонщина), І. Хілько (Буковина) й ін.

Питання значення особливостей українського мистецтва як складника світової художньої куль-

тури, національного джерела у визначенні педагогічних засобів впливу на творчий потенціал особистості відображали у дослідженнях С. Максименко, І. Кресіна, А. Алексюк, В. Іванов, І. Зязюн, В. Мазепа, В. Андрущенко, С. Сисоєва, Л. Коваль, Г. Падалка, В. Кудін., змісту й структури художньо-педагогічної компетентності вчителя – Г. Беда, Л. Бичкова, Т. Безгодова, обґрунтування теоретичних, дидактико-методичних і практичних аспектів підготовки вчителя образотворчого мистецтва – Т. Безгодова, Л. Івахнова, С. Ігнат'єв, Д. Кардовський, С. Мельничук, Г. Орловський, О. Рудницька.

Однак про роль і вплив системи педагогічної освіти на практичну діяльність мистця й особливий вплив історичної спадщини Черкаського краю в науковій літературі практично не згадується.

Мета статті. Стаття має на меті визначення сутнісних особливостей сучасної художньої освіти в реалізації творчого потенціалу художніх шкіл Черкащини другої половини ХХ – початку ХХІ століття з урахуванням особливостей історичної спадщини й доробку визначних художників Черкащини, розвитку освітянської галузі в напрямі народотворчості.

Виклад основного матеріалу. Нині освіта в системі підготовки художників-педагогів має, з одного боку, забезпечити розмежування специфічних принципів і методів, які обґрунтовують ефективність художньої підготовки, а з іншого боку, на належному рівні сформуванню основи їх творчого потенціалу, врахувати досвід художньої освіти різних історичних періодів і національних шкіл.

Освіта сучасності – це складний соціокультурний феномен. Це, перш за все зумовлює необхідність звернення педагогіки до витоків освіти – сприйняття її як феномена й частини культури, як культуровідповідної системи, культуровідповідного середовища й культуротранслюючого процесу, що відображають, передусім, такі фундаментальні властивості культури, як єдність у багатогранності, культури як універсуму, культури як цілісності [1, с. 253].

На теренах Черкаської області відбулися визначні події історії України. З найдавніших часів територія відома трипільською культурою (IV – середина III тис. до н. е.), землі Черкащини відіграли важливу роль у становленні Київської Русі (IX–XIII ст.), на Черкащині зародилося українське козацтво, у середині XVII ст. край перебував в епіцентрі Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького, у XVIII ст. на Черкащині розгорнувся гайдамацький рух. Черкащина – батьківщина видатного державотворця Б. Хмельницького і велетня духу українського народу Т. Шевченка. На території області зародилася неповторна історична художня спадщина, тут творили художню історію значні постаті, визнані в усьому світі художники-майстри.

Історія розвитку художнього мистецтва Черкащини має глибоке історичне коріння, на формування образотворчого мистецтва впливали західні і східні школи, відомі російські й європейські художники, графіки, скульптори, твори яких зберігалися в маєтках знаті в ті далекі роки. На теренах Черкащини писав свої художні твори Тарас Шевченко, у с. Каврай філософ Григорій Сковорода навчав дітей малювати, художник Михайло Нестеров писав пейзажі в маєтку княгині Н. Яшвіль (Філіпсон) у с. Сунки Смілянського району. Багато дітей поміщиків стали відомими художниками: Наталя Давидова з с. Вербівка Кам'янського району, а також Естер, Гудим-Левкович, О. Богомазов. Геній супрематизму Казимир Малевич черпав мотиви своєї творчості з народних глибин села Вербівка, що на Кам'янщині [2, с. 43].

Відомі класики народного розпису XVII–XIX ст. – Євген Пшеничник, Макар Муха, Ярина і Софія Гоменюк, Іван Падалка, Іван Іжакевич та ін. Така кількість осередків і митців художньої творчості не могла не залишити помітний слід для прийдешніх поколінь художників.

На формування творчих шкіл Черкащини, окремих мистецьких особистостей вплинула історія козацького краю. Черкащина є духовним центром України. Саме тут народився і виріс Великий Кобзар – Тарас Шевченко. Творчий потенціал такого рівня мав суттєвий вплив на подальший розвиток художніх шкіл Черкащини. У ХХ ст. на Черкащині розквітла творчість народного майстра Данила Нарбути й отримала розвиток система художньої освіти, заснована на здобутках місцевої культури.

На думку Т. Касьян, в умовах сучасних складних процесів в Україні, важливості й живучості культури і її складника – мистецтва, застосування історично значимих основ мистецтва в процесі професійної підготовки студентів на кафедрах художнього профілю відбувається цілеспрямоване вирішення творчих завдань, які вимагають від людини образно-творчого мислення, а також трансформації історичного досвіду традиційного народного мистецтва в практичну діяльність і інтеграції його з основними тенденціями сучасності, що відповідає вимогам сучасної художньої культури [3, с. 60].

У педагогіці поняття «культура» використовують і як основний фактор, джерело, звідки черпає зміст освіта, і як соціальний регулятор, що відображає ціннісні продукти духовної й матеріальної діяльності людини, властивості й якості самої людини як носія і творця культури, а освіта розглянута як цілеспрямований спосіб опанування культури [4, с. 8].

Педагогічне забезпечення національно-вартісної орієнтації має ієрархічну структуру, яка вклю-

чає послідовне розширення спонукальних чинників, оцінювальних дій студентів і передбачає: 1) емоційно-образну синхронізацію змісту творчої діяльності з індивідуально-естетичними уподобаннями студентів; 2) духовно-культурну об'єктивізацію оцінювальної позиції студентів щодо національного мистецтва; 3) професійно-сміслову занурення студентів у виконавсько-практичне засвоєння творчості українських авторів [5, с. 139].

Для розвитку творчого потенціалу студента як майбутнього педагога-художника, за твердженням О. Гевко, «необхідне постійне перебування його під впливом матеріально-духовної культури, зокрема культури свого рідного краю» [6].

На основі вивченої наукової літератури можна визначити важливі сутнісні особливості сучасної художньої освіти щодо формування творчого потенціалу художніх шкіл:

- наявність сталої бази досягнень художньої творчості регіонального рівня, історично значимих основ мистецтва в процесі професійної підготовки студентів на кафедрах художнього профілю як важливого складника на шляху становлення художньої творчості митців;

- використання культури як основного фактора, джерела, звідки освіта черпає свій зміст, котрий відображає ціннісні продукти духовної й матеріальної діяльності людини, носія й творця культури, водночас освіта розглядається як цілеспрямований спосіб опанування культури;

- забезпечення національної орієнтації дій студентів, образної синхронізації змісту творчої діяльності з індивідуально-естетичними уподобаннями, духовно-культурної об'єктивізації оцінювальної позиції студентів щодо національного мистецтва, професійно-сміслового усвідомлення щодо творчості українських авторів;

- постійне перебування студента під впливом матеріально-духовної культури, зокрема культури свого рідного краю;

- забезпечення розвитку етнопедагогічних впливів на формування системи навчання в осередках художніх шкіл;

- наповнення художньо-педагогічної підготовки майбутніх фахівців унікальним творчим досвідом, дотримання ідентичних народних орієнтирів навчання мистецтва;

- забезпечення інноваційного спрямування художньої навчальної діяльності, цілеспрямоване перетворення здобутків місцевого національного мистецтва в особистісно-творчий естетичний досвід майбутнього фахівця;

- застосування наукових ідей психології, педагогіки, мистецтвознавства та культурознавства щодо гуманізації й гуманітаризації художньої освіти;

- постійна пропаганда та розвиток національної основи мистецької освіти;

- розробка принципів відбору навчального матеріалу з урахуванням потреб становлення національної самосвідомості засобами мистецтва;

- модернізація змісту художньої освіти на національній основі, визначення методичних засад вивчення спадщини й сучасної творчості українських авторів;

- формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення місцевої творчої спадщини;

- розробка й обґрунтування педагогічного інструментарію щодо впливу на національний розвиток художніх шкіл.

У плані вивчення українського народознавства Г.Л. Лозко наголошувала на необхідності оновлення педагогічних поглядів й узгодження їх із сучасними вимогами, на її думку, українська етнопедагогіка має стати основою національної системи освіти й виховання [7].

На основі твердження британського науковця Е. Сміта щодо «визначення головних рис національної культурної ідентичності як історичної території, спільності міфів і історичної пам'яті, спільної масової культури; наявності єдиних юридичних прав і обов'язків, спільної економіки та можливості пересуватись у межах національної території» [8, с. 24] можна говорити про беззаперечний вплив цих чинників на своєрідність розвитку художньої культури, автентичність її наповнення, а отже, чи не найголовніший вплив на розвиток навчання поколінь культури, народних ремесел, мистецького бачення національної ідентичності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, визначено, що історичні здобутки творчих шкіл Черкащини впливають на сучасну систему педагогічної освіти художників у системі вищої освіти, у т.ч. освіту черкаських художників. На основі історичного досвіду висвітлено головні народні витоки художньої творчості та підтверджено особливе значення автентичного народного мистецтва для сучасних шкіл образотворчого мистецтва, врахування їх здобутків у системі педагогічної освіти.

Зроблено висновок, що одним із головних елементів підґрунтя успішної творчої реалізації, отриманого в процесі навчання художника потенціалу, є тісний зв'язок із кращими здобутками місцевих майстрів пензля, а основою творчого художнього потенціалу Черкащини є національна творча ідентичність, автентичність місцевого розвитку.

Таким чином, з огляду на історичну наповненість Черкаського краю розкриваються акценти сутнісної особливості сучасної художньої освіти в реалізації творчого потенціалу художніх шкіл Черкащини другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Головним змістом сучасної української художньої освіти має стати національний автентичний зміст як основа всебічної наповненості формування творчої особистості художника-педагога.

Список використаної літератури:

1. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ : Знання України, 2003. 440 с.
2. Гордова Т.Ф. Проблеми становлення черкаської мистецької школи. *Вісник ХДАДМ*. 2008. № 11. С. 40–45.
3. Касьян Т.К. Роль мистецтва у формуванні національної ідентичності. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. журн.* 2018. Вип. № 6.
4. Зязюн І.А. Інтегративна функція культури в інформаційному суспільстві. *Професійно-художня освіта України* : Збірник наук. праць / Редкол.: І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна (заступники голови) та ін. Київ, Черкаси : видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. 249 с.
5. Побережна Л.Я. Формування естетичної свідомості студентської молоді засобами українського мистецтва. *Професійно-художня освіта України* : Збірник наук. праць / Редкол.: І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна (заступники голови) та ін. Київ, Черкаси : видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. Вип. IV. 249 с.
6. Гевко О.І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2003. 21 с.
7. Лозко, Г.С. (2005). Українське народознавство. Харків : Див. 472 с.
8. Сміт, Е.Д. (1994). Національна ідентичність. Київ: Основи. 223 с.

Fedorenko S. The essential features of modern art education in the implementation of the creative potential of art schools of Cherkasy in the second half of the XX century – the beginning of the XXI century

The article substantiates the urgency of the problem, reveals the essential features of the problems that arise in the process of obtaining art education, and points out the relationship between the creative activities and achievements of future artists.

It also determines the historical achievements of creative schools of the Cherkasy region and their influence on the modern system of pedagogical education of artists in the system of higher education.

Based on the historical experience of the development of art schools in the Cherkasy region, the article highlights the main folk origins of artistic creativity and confirms the special importance of authentic folk art for the modern fine arts schools in the system of pedagogical education. In this work, I note that one of the main elements which make up the basis for the successful creative realization of the potential obtained by an artist in the process of their education covers a close connection with the best achievements of local artists as well as the authentic national features they possess.

It is also denoted, that under modern complicated circumstances in Ukraine, in conditions of the professional student preparation at art departments, the purposive solving of creative tasks takes place. This tasks demand the imagery-creative mentality from a person, and transformation of the historical experience of traditional folk art into the practical activity and its integration with general contemporary tendencies.

On a basis of learnt scientific literature important essence particularities of the modern art education in the sphere of formation of creative potential of art schools were emphasized, such: a stable base presence of the regional-level artistic endeavor achievements and historically significant foundations of art; the use of culture as the main factor and source from which education derives its subject-matter; the national orientation of students' actions ensuring; the student constant being under the influence of material and intellectual culture; the development of ethno-pedagogical influences on the education system formation ensuring; the national basis of artistic education development; the scientific ideas of Psychology, Pedagogy, Art History and Culturology application; the essence of artistic education on a national basis modernization; the innovative direction of artistic educational activities ensuring, etc.

The article determines the essential features of modern art education in the implementation of the creative potential of art schools of Cherkasy of the second half of the XX – the beginning of the XXI century. It sums up that the basis of the creative artistic potential of the Cherkasy region includes the national creative identity and the authenticity of the local art development.

Key words: art education, art schools, education of teachers of modern art, essential features of education, national identity, authenticity of local development.